

EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

ESIMENE OSAKOND

KOHTUASI MARTIN vs. EESTI

(Kaebus nr 35985/09)

KOHTUOTSUS

STRASBOURG

30. mai 2013

Käesolev kohtuotsus jõustub konventsiooni artikli 44 lõikes 2 sätestatud tingimustel. Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.

Kohtuasjas Martin vs. Eesti,

Euroopa Inimõiguste Kohus (esimene osakond) kojana, kuhu kuuluvad:

esinaine Isabelle Berro-Lefèvre,
kohtunikud Mirjana Lazarova Trajkovska,
Julia Laffranque,
Linos-Alexandre Sicilianos,
Erik Møse,
Ksenija Turković,
Dmitry Dedov,

ja *osakonna sekretäri asetäitja* André Wampach,
olles pidanud nõu kinnisel istungil 7. mail 2013,
on nimetatud kuupäeval vastu võtnud järgmise otsuse.

MENETLUS

1. Kohtuasi põhineb kaebusel (nr 35985/09) Eesti Vabariigi vastu, mille Eesti kodanik Keijo Martin (edaspidi „kaebaja”) esitas kohtule 4. juulil 2009 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi „konventsioon”) artikli 34 alusel.
2. Kaebajat esindas Pärnu advokaat P. Järve. Eesti Vabariiki (edaspidi „riik”) esindas M. Kuurberg Välisministeeriumist.
3. Kaebaja väitis eelkõige, et talle ei võimaldatud õiglast kohtumenetlust, kuna rikuti tema kaitseõigust.
4. 14. detsembril 2010 edastati kaebus riigile. EIK otsustas teha ühekorraga otsuse nii kaebuse vastuvõetavuse kui sisu kohta (artikli 29 lõige 1).

ASJAOLUD**I. KOHTUASJA ASJAOLUD**

5. Kaebaja sündis 1988. aastal ja elas kuni vahistamiseni Pärnu-Jaagupis. Hetkel kannab ta vanglakaristust.

A. Kohtueelne menetlus

6. 21. mail 2006 tapeti Pärnu-Jaagupi alevi ligidal maantee lähedal metsas 16-aastane J. Tema surnukeha leiti 25. mail 2006 ning samal päeval alustati kriminaaluurimist.
7. 29. mail 2006 kuulati tunnistajatena üle kaebaja ja J.-i teised koolikaaslased.
8. 1. juulil 2006 sai kaebaja 18-aastaseks.
9. Samal päeval teatas advokaat P.Järve ametivõimudele, et ta allkirjastas lepingud kriminaalasjas kahtlustatavate A. ja K. kaitsmiseks.
10. 19. juulil 2006 peeti kaebaja tapmises kahtlustatavana kinni. Ta taotles õigusabi. Samal päeval kuulati kaebaja õigusabi korras määratud kaitsja R.-i

juuresolekul üle. Kaebaja ennast süüdi ei tunnistanud. Järgmisel päeval kohtus R. kaebajaga arestimajas.

11. 21. juulil 2006 esitas kaebaja kirjaliku taotluse R.-i määramiseks tema kaitsjaks. Samal päeval tegi Pärnu Maakohus R.-i juuresolekul määruse kaebaja vahi alla võtmiseks.

12. 24. ja 25. juulil 2006 kohtus R. uuesti kaebajaga arestimajas.

13. 25. juulil allkirjastasid P. Järve ja kaebaja vanemad õigusteenuse osutamise lepingu, mille alusel pidi P. Järve tegutsema kaebaja kaitsjana. P. Järve teavitas samal päeval politseiuurijat lepingu allkirjastamisest ning kohtus kaebajaga, kes nõustus tema kaitsjaks olemisega. Kaebaja eitas tapmise, milles teda kahtlustati, toimepanemist. Ajavahemikus 25. juulist 4. augustini 2006 kohtus P. Järve kaebajaga kuuel korral. Reedel, 4. augustil 2006, avaldas kaebaja lootust, et P. Järve külastab teda esmaspäeval. Ta kaebas, et ei tunne end hästi, tal on südames valud ja ta on äärmiselt närviline. Nad leppisid kokku, et P. Järve esitab taotluse kaebaja arstlikuks läbivaatuseks. P. Järve esitaski vastava taotluse.

14. Esmaspäeval, 7. augustil 2006, öeldi P. Järvele, et kaebaja on viidud arsti juurde.

15. Kriminaaltoimikus on koopiaid kahest kaebaja 7. augustil 2006 käsitsi kirjutatud taotlusest, millega ta avaldas soovi loobuda P. Järve teenustest. Üks nendest on sõnastatud järgmiselt:

„Soovin loobuda mulle vanemate poolt võetud kaitsjast Paul Järvest ja soovin, et mind kaitseb vandeadvokaat [R.].

Kuna olen täisealine, siis on see minu enda otsus.”

Teine taotlus on sõnastatud järgmiselt:

„Soovin loobuda mulle vanemate poolt võetud advokaadist Paul Järvest ning soovin, et mind kaitseks vandeadvokaat [R.].

Kuna olen täisealine, siis on see minu enda otsus.

Samas soovin, et minu endist kaitsjat ja vanemaid informeeritaks sellest teost mida olen teinud kuna kahetsen väga ja on lihtsalt väga häbi.

Ma emat ise teavitada.”

16. Samal päeval, 7. augustil 2006, andis politseiuurija korralduse kaebajale õigusabi andmiseks ning määras kaebaja kaitsjaks R.-i.

17. Hiljem samal päeval (kl 20.05–21.35) kuulati kaebaja R.-i juuresolekul üle. Ta tunnistas end süüdi ja andis üksikasjalikud ütlused süüteo asjaolude kohta. Pärast seda, 7. augustil 2006 (kl 21.52–23.30) ja 8. augustil 2006 (kl 12.42–13.30), viidi kaebaja sündmuskohale ütluste olustikuga seostamiseks ja raporti koostamiseks, sealhulgas kaebajalt kohapeal ütluste võtmiseks. Uurimistoiming videosalvestati ning R. viibis kaitsjana uurimistoimingu juures.

18. Kriminaaltoimikus on koopiaid kahest kaebaja käsitsi kirjutatud „puhtsüdamlikust ülestunnistusest”. Ülestunnistused kirjutati vastavalt 7. ja 8. augustil 2006 ning need sisaldavad sündmuste kahte erinevat kirjeldust. Esimeses kaebaja ennast süüdi ei tunnista, kuid teises tunnistas J.-i tapmise üles.

19. 8. augustil 2006 esitas kaebaja õigusabitaotluse, märkides, et soovib oma

kaitsjaks R.-i.

20. 8. augustil 2006, kui P. Järve küsis kaebaja tervise kohta, vastati talle väidetavalt, et kaebaja on viidud teise asukohta ning et ta ei viibi enam politsei arestimajas. P. Järvele öeldi, et kaebaja on loobunud tema teenustest kaitsjana.

21. Päeva lõpuks õnnestus P. Järvel telefoni teel kätte saada kriminaalasja juhtiv politseiuurija. P. Järvele öeldi, et kaebaja on loobunud tema teenustest kaitsjana ja et kaitsjaks on nüüd R. Seejärel teatas P. Järve, et soovib kaebajaga isiklikult kohtuda, et dokumenteerida õigusabiteenuse osutamise lepingu lõpetamine ja teha kindlaks, kas kaebaja on tema teenustest loobunud vabatahtlikult. Uurija keeldus vastavaks kohtumiseks luba andmast. P. Järve kohaselt ütles uurija esialgu, et kaebaja oli andnud kirjalikult korralduse tema teenustest loobumiseks, kuid uurija keeldus P. Järvele nimetatud korraldust näitamast; hiljem ütles uurija, et ta võib „minna ja lasta selle kirja kohe kirjutada”.

22. P. Järve sai mitteametlikest allikatest teada, et kaebaja oli viidud sündmuskohta, et taasluua kuriteo toimepanemise olukord.

23. 8. augustil 2006 esitas P. Järve Lääne Ringkonnaprokuratuurile kaebuse kaebaja kaitseõiguse rikkumise kohta. Ta leidis, et kaebaja ei olnud loobunud tema teenustest vabatahtlikult. P. Järve märkis muu hulgas, et tema viimastel kokkusaamistel kaebajaga oli kaebaja olnud hirmul ja kurnud, et uurija S. oli ähvardanud viia ta käeraudades Pärnu-Jaagupisse ja sundida teda tapmist üles tunnistama.

24. 9. augustil 2006 rääkis kaebaja oma emaga.

25. 10. augustil 2006 tunnistas kaebaja prokuröri ja kaitsja R.-i juuresolekul J.-i tapmise üles. Kaebaja ülekuulamine ja tema ülestunnistus videosalvestati.

26. 11. augustil 2006 sai R. teada, et kaebaja kaitsmiseks on sõlmitud uus leping advokaadi G.-ga.

27. 15. augustil 2006 jättis koos kaebaja ja politseiametnikega ütluste olustikuga seostamise juures olnud prokurör P. Järve kaebuse rahuldamata. Prokuröri otsuse kohaselt oli kaebaja 21. juulil 2006 esitanud kirjaliku taotluse R.-i määramiseks oma kaitsjaks ning kinnitanud, et ei soovi ühtki teist kaitsjat. Lisaks oli kaebaja 7. augustil 2006 kirjutanud politseile kaks taotlust, milles ta oli loobunud P. Järve teenustest ja soovinud saada abi R.-ilt. Samal kuupäeval oli politseiuurija koostanud kaebajale õigusabi andmise otsuse, milles nimetati R. kaebaja kaitsjaks. Alates 7. augustist 2006 osales R. kaebaja kaitsjana kõikides menetlustoimingutes. 9. augustil 2006 vestles prokurör kaebajaga, kes kinnitas, et usaldab R.-i ning soovib teda oma kaitsjaks. Kaebajal ei olnud ühtki kaebust politsei vastu. Prokurör märkis, et P. Järvel ei ole enam volitusi kaebaja kaitsjana ning et kaebaja kaitsja on hetkel G.

28. 16. augustil 2006 esitas P. Järve politseile kuriteoteate. Ta palus kindlaks teha, kas uurijad M. ja S. olid toime pannud kuriteo karistusseadustiku (KarS) § 289 (ametiseisundi kuritarvitamine) ja § 291 (võimuliialdus) alusel. 28. augustil 2006 teatas Politseiameti sisejuurdلuse osakond P. Järvele, et kriminaalmenetlust ei alustatud. M.-i poolt oma ametiseisundi väidetava kuritarvitamise kohta leiti, et kaebaja oli loobunud P. Järve teenustest kaitsjana ja soovis oma kaitsjaks R.-i, mistõttu ei olnud M. kaebaja kaitseõigust rikkunud. Mis puudutab küsimust, kas S. oli toime pannud võimuliialduse, märgiti, et nimetatud süüteo eelduseks on relva, erivahendi või vägivalla ebaseaduslik kasutamine. Antud kontekstis tähendab vägivald tapmise, tervisekahjustuse tekitamisega või olulises ulatuses vara

rikkumise või hävitamisega ähvardamist, teise inimese tervise kahjustamist, samuti löömist, peksmist või muud kehalist väärkohtlemist või järjepidevat kehalist väärkohtlemist või suurt valu põhjustavat väärkohtlemist. Leiti, et väidetav ähvardus S.-i poolt panna kaebaja käeraudadesse, viia ta Pärnu-Jaagupisse ja sundida teda tapmist üles tunnistama, ei kuulu KarS § 291 kohaldamisalasse. Kriminaalmenetluse alustamata jätmise peale võis esitada kaebuse ringkonnaprokuratuurile.

29. Vahepeal, 18. augustil 2006, saatis P. Järve Advokatuuri juhatusel memorandumi seoses nimetatud asjaoludega. 22. augustil 2006 otsustas Advokatuuri juhatus saata P. Järve kirja vastuse saamiseks Riigiprokuratuuri ja nõuda R.-ilt selgitusi kaitsja ülesannete ülevõtmise asjaolude kohta. 22. septembri 2006 vastuses selgitas R., et 7. augusti 2006 õhtul oli talle helistanud uurija ja palunud tal viibida kaebaja ülekuulamise juures vastavalt kaebaja kirjalikule taotlusele. R. oli läinud politseiasutusse ja uurinud nimetatud taotlust, milles ühtlasi paluti mitte kedagi vastavast taotlusest informeerida. Kaebaja oli suuliselt kinnitanud, et soovib loobuda P. Järve teenustest kaitsjana, kuna P. Järve on ka teiste kriminaalasjas kahtlustatavate kaitsja. Taotluses märgiti, et kaebaja soovib oma kaitsjaks R.-i ja et kedagi, sealhulgas P. Järvet, ei teavitataks menetlustoimingust. R. ei olnud teatanud P. Järvele, et viimane ei ole enam kaebaja kaitsja, kuna esiteks oli see kaebaja soov ja teiseks oli uurija kavatsenud P. Järvet järgmisel hommikul ise teavitada. 11. augustil 2006 sai R. teada, et õigusteenuse osutamise lepingu alusel on kaebaja kaitsja kohustused üle võtnud G. 3. oktoobril 2006 leidis Advokatuuri juhatus, et R. ei olnud eksinud kutse-eesitaja vastu.

30. Vahepeal, 22. augustil 2006, esitas P. Järve ringkonnaprokuröri otsuse peale kaebuse Riigiprokuratuurile, mis 22. septembri 2006 otsusega jättis kaebuse rahuldamata. Otsuse kohaselt oli kaebaja esialgu nõus olnud, et P. Järve on tema vanemate poolt talle valitud kaitsja, ja läinud kaasa P. Järve taktikaga mitte ennast süüdi tunnistada. Kuid 7. augusti 2006 õhtul oli ta otsustanud tõtt rääkida. Talle oli selgitatud, et tema ütlused olid vastuolus ütlustega, mille olid andnud A. ja K., kes olid samuti kahtlustatavad selles menetlusetapis. Esile võis kerkida vajadus korraldada vastastamine A. ja K.-ga, kes olid valinud kaitsjaks P. Järve. Seega oli tõusetunud küsimus, kas P. Järvel on võimalik nõuetekohaselt tegutseda kaebaja kaitsjana. Kaebaja oli probleemist aru saanud ja otsustanud, et soovib kaitsjaks R.-i. Ta oli esitanud kirjaliku taotluse, milles loobus P. Järve teenustest kaitsjana ning milles teatas, et soovib oma esindajaks R.-i. Samuti oli ta palunud, et P. Järvet ega tema vanemaid ei teavitataks tema toime pandud kuriteost enne, kui tal on olnud võimalus oma emaga isiklikult rääkida. Riigiprokurör leidis, et P. Järvele oleks pidanud teatama tema teenustest loobumisest varem ja et talle oleks pidanud antama dokumendid, millest nähtusid kaebaja soovid. Riigiprokurör märkis, et kaebaja oli palunud oma kaitsjaks G.-d ja tema asendajaks R.-i ning et ta oli loobunud P. Järve teenustest. 29. septembril 2006 andis Riigiprokuratuur sarnase vastuse Advokatuuri juhatusel.

31. Vahepeal, 28. augustil 2006, kuulati kaebaja oma kaitsja G. juuresolekul üle. Kaebaja esitas sündmustest teistsuguse versiooni ja eitas tapmise toimepanemist.

32. 30. augustil 2006 kirjutas politsei arestimajas kinni peetav kaebaja oma isale kirja, milles tunnistab J.-i tapmise üles. Ametivõimud võtsid kirja ära.

33. 5. septembril 2006 määras politseiurija kaebajale psühhiaatrilise ja

psühholoogilise ekspertiisi. Uurija märkis, et kaebaja oli ülekuulamistel esitanud sündmustest kaks erinevat versiooni. Ühtlasi märgiti, et tunnistajad iseloomustasid kaebajat kui õelat inimest, kes piinas loomi, kuid samuti kui hoolivat inimest, kes kaitses tüdrukuid. 24. oktoobril 2006 esitasid kolm eksperti pärast kaebaja ja dokumentaalsete tõendite uurimist oma arvamuse, mille kohaselt kannatas kaebaja kohanemishäirete all, millega kaasnes depressioon. Kuriteo toimepanemise ajal oli ta olnud suuteline oma käitumisest aru saama ja seda kontrollima ning ta on võimeline osalema kriminaalmenetluses ja kandma karistust.

34. Vahepeal, 7. oktoobril 2006, esitas P. Järve Riigiprokuratuuri otsuse peale Pärnu Maakohtusse kaebuse. 18. oktoobril 2006 rahuldab maakohus kaebuse. Kohus tugines eraõiguse sätetele õigusest loobumise kohta kolmanda isiku poolt, kelle kasuks leping on sõlmitud, ja leidis, et õigusteenuse osutamise leping kehtib seni, kuni kaebaja vanemaid ja P. Järvet on nõuetekohasel viisil teavitatud kaebaja loobumisotsusest. Otsuse resolutiivosas andis kohus korralduse, et uurimisasutused ega prokuratuur ei tohi takistada P. Järve tegutsemist kaebaja kaitsjana, kuni kaebaja loobumisotsus on õigusteenuse osutamise lepingu osapooltele nõuetekohaselt kätte toimetatud.

35. 23. oktoobril 2006 toimetati P. Järvele kätte kaks kaebaja poolt allkirjastatud loobumisotsust koos maakohtu otsusega.

36. 20. novembril 2006 esitas P. Järve apellatsiooni maakohtu otsuse peale, märkides, et talle ei oldud võimaldatud kohtumist kaebajaga ja et tema arvates ei ole 7. augusti 2006 loobumisotsuste kättetoimetamine 23. oktoobril 2006 veenev. Ta seadis kahtluse alla nende kahe loobumisotsuse olemasolu 7. augustil, kuna uurija oli talle 8. augustil 2006 öelnud, et ta võib lasta kaebajal sellise kirja kirjutada, kui P. Järve seda nõuab. P. Järve rõhutas, et G. kohaselt oli kaebaja G.-le öelnud, et tal ei ole midagi P. Järve vastu ja et ta oli nõustunud R.-iga kui oma kaitsjaga üksnes põhjusel, et talle oli öeldud, et P. Järve ei ole vaba, mis ei vastanud tõele. Samuti leidis P. Järve, et loobumisotsuse sõnastus ei ole kaebajale omane.

37. 5. detsembril 2006 jättis Tallinna Ringkonnakohus apellatsiooni menetluse võtmata, kuna kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt ei saa sellises asjas tehtud esimese astme kohtu otsust edasi kaevata.

38. Vahepeal, 1. detsembril 2006 ning seejärel 11. ja 20. detsembril 2006, kuulati kaebajat jälle üle. Ta tunnistas süüteo toimepanemise üles ja andis täiendavaid ütlusi. 1. ja 11. detsembri 2006 ülekuulamisprotokollid sisaldavad kaebaja kinnitust, et ta ei soovinud kaitsja juuresolekut. 20. detsembril 2006 oli P. Järve kaitsjana kohal.

39. Vahepeal, 18. detsembril 2006, lõpetati kriminaalmenetlus kolme teise kahtlustatava suhtes, sealhulgas A. ja K. suhtes, kelle kaitsjana oli samuti esinenud P. Järve.

B. Kohtumenetlus

1. Menetlus Pärnu Maakohtus

40. 15. jaanuaril 2007 saatis Lääne Ringkonnaprokuratuur Pärnu Maakohtusse süüdistusakti kaebaja kohta.

41. Kohtumenetluses oli kaebaja kaitsjaks P. Järve.

42. Kohtuistungil kaebaja ennast süüdi ei tunnistanud ja selgitas, et tema eeluurimisel antud ütlused tulenesid soovist pääseda politseiuurija avaldatud survest. Teda oli ähvardatud teise arestimajja saatmisega ja paigutamisega ühte kambrisse vägivaldsete kinnipeetavatega. Kaebaja kohtus antud ütluste kohaselt oli ta umbes 100 meetri kauguselt näinud, kuidas J. suundus koos talle tundmatu noormehega metsa. Ta oli kuulnud mingit kummalist häält, nagu oleks mingi suur loom tihnikust läbi läinud, ning seejärel oli ta metsa läinud ja leidnud tapetud J.-i. Ta oli kohkunud ega suutnud oma tegevust kontrollida. Selle tulemusena oli ta katki murdnud J.-i telefoni, mis oli helisema hakanud, ta oli eeldatava mõrvarelva, mille ta oli kogemata üles võtnud, põõsasse visanud ning seejärel sündmuskohalt põgenenud. Kaebaja väitis, et J. R. – politsei informaatore, kellega ta oli olnud arestimajas ühes kambris – oli sundinud teda oma isale kirja kirjutama. J. R. oli see, kes kirja ametivõimude kätte andis.

43. Kohtumenetluse käigus 3. detsembril 2007 määras maakohus kaebajale psühhiaatrilise ja psühholoogilise ekspertiisi. Lisaks küsimustele kaebaja seisundi kohta kuriteo toimepanemise ajal küsis kohus eksperdiarvamust selle kohta, kas kaebaja oli olnud võimeline oma käitumisest ja selle tagajärgedest aru saama ja oma käitumist kontrollima ütluste olustikuga seostamisel 7. augustil 2006 ja ülekuulamisel 10. augustil 2006. Samuti küsis kohus eespool nimetatud menetlustoimingute protokollide alusel eksperdiarvamust selle kohta, kas kaebaja ütlused nende menetlustoimingute ajal olid antud vabatahtlikult või (eelneva) sunni mõjul. 26. veebruaril 2008 esitasid kolm eksperti oma arvamuse, mille kohaselt oli kaebaja vaimselt terve. Ekspertiisi käigus oli kaebaja ekspertidele rääkinud, et ta ei olnud kuritegu toime pannud. Eeluurimisel oli ta andnud vastupidiseid ütlusi politseiametnike survele. Kohtus oli ta tõtt rääkinud. Ekspertid jõudsid järeldusele, et kuriteo toimepanemise ajal oli kaebaja olnud võimeline aru saama, et tema tegevus on keelatud, samuti oli ta olnud võimeline selle arusaama põhjal oma käitumist kontrollima. Ei kõnealuse menetlustoimingu jooksul ega ekspertiisi läbiviimise ajal ei olnud kaebaja ilmutanud vaimseid häireid, mis oleksid takistanud tal oma käitumisest ja selle tagajärgedest aru saamast ning oma käitumist kontrollimast. Ekspertide kohaselt ei saa isiku välise käitumise põhjal teaduslikult põhjendada hinnangut isiku ütluste tõelevastavuse ega motiivide kohta.

44. 17. juuni 2008 otsusega mõistis maakohus kaebaja süüdi julmal ja piinaval viisil tapmises ning varguses. Kaebaja väited kohut ei veennud ning kohus ei pidanud kaebaja versiooni sündmuste kohta usutavaks. Kohus tugines muu hulgas sündmuskoha vaatlusprotokollile, kohtuekspertiisile ja telefoniettevoetelt saadud kõneeristusele, mille kohaselt helistas J.-ile viimasena kaebaja. Kohus uuris ka ütluste olustikuga seostamise protokollile, mis sisaldas kaebaja kohapeal antud ütlusi. Kohtuotsuse järgi näidati kohtuistungil ütluste olustikuga seostamise videosalvestist. Samuti näidati videosalvestist 10. augustil 2008 toimunud kaebaja ülekuulamisest ja ülestunnistusest. Kohus leidis, et kaebaja poolt eeluurimisel kirjeldatud üksikasjad J.-i tapmise kohta langesid kokku kohtueksperti arvamusega selle kohta, kuidas J. võis vigastused saada. Lisaks leiti mõned J.-i isiklikud esemed, nagu rahakott ja võti, sündmuskoha lähedalt kaebaja poolt kätte näidatud kohtadest. Kohus tugines ka kirjale, mille kaebaja saatis arestimajast oma isale. Samuti viitas kohus ütlustele, mille olid andnud kaks kaebaja koolikaaslast, kellele kaebaja oli enne J.-i surnukeha leidmist rääkinud, et J. on tapetud ja tal on kõri läbi lõigatud. Kaebaja vend oli andnud ütlusi, mille kohaselt

oli kaebaja talle mõrva toimepanemise õhtul ootamatult raha andnud. J.-i ema ütluste kohaselt oli J.-il alati sularaha kaasas ning kohus järeldas, et kaebaja oli enne J.-i rahakoti äraviskamist selle tühjaks teinud.

45. Kaebajale mõisteti karistuseks kümme aastat vangistust.

2. Menetlus Tallinna Ringkonnakohtus

46. Kaebaja, keda esindas endiselt P. Järve, esitas apellatsiooni Tallinna Ringkonnakohtusse. Apellatsioonis viidati muu hulgas kaebaja ütlustele maakohtus, mille kohaselt olid politseiametnikud andnud talle P. Järve teenustest loobumise taotluse teksti. Ta ei olnud soovinud seda kirja kirjutada, vaid oli täitnud talle antud korraldust. Ta kordas oma väiteid, et uurijad olid ähvardanud saata ta teise arestimajja, kus ta pannakse ühte kambrisse vägivaldsete kinnipeetavatega. Lisaks väitis ta, et temaga ühes kambris olnud isik oli teda noaga ähvardanud ja nõudnud, et ta ennast süüdi tunnistaks.

47. 28. oktoobril 2008 tühistas ringkonnakohus osaliselt esimese astme kohtu otsuse: kaebaja mõisteti õigeks tapmises julmal viisil ja varguses, kuid süüdimõistmine tapmises piinaval viisil jäeti muutmata, kuigi ringkonnakohus muutis maakohtu põhjendusi.

48. Viidates kriminaalmenetluse seadustikule ja Riigikohtu praktikale, märkis ringkonnakohus, et määrava tähendusega on kohtuistungil antud süüdistatava ütlused. Juhul kui nimetatud ütlused on vastuolus eeluurimisel antud ütlustega ja vastuolu ei saa põhjendada, võib kohus süüdistatava ütlused täies ulatuses tähelepanuta jätta, kuid ei tohi otsuse tegemisel tugineda üksnes eeluurimisel antud ütlustele. Ringkonnakohus leidis, et käesolevas asjas oli maakohus suures ulatuses tuginenud eeluurimise käigus koostatud raportitele ja protokollidele, ning märkis, et maakohtu istungil oli näidatud ühte videosalvestist kaebaja ülekuulamisest. Ringkonnakohus oli arvamusel, et sellega rikuti menetlusnorme ning selle tõttu tuleb jätta kõrvale kõik kaebaja kohtueelses menetluses antud ütlused. Sellest hoolimata leidis ringkonnakohus, et kaebaja süüdimõistmine oli õige. Kohus märkis:

„9. Et hakata hindama [kaebaja] vahetat puutumust [J.-i] tapmisega, tuleb lähtealuseks lühidalt väljendatuna võtta järgmine olukord. Metsast leitakse [J.-i] surnukeha, seejuures selgub, et kadunud on mitmeid tapetule kuulunud esemeid. Menetluse käigus tuvastatakse, et viimane isik, kes [J.-ile] helistas, oli [kaebaja]. Sündmuskohal nähti ka sõiduautot, milles viibinud isikuid hakatakse esmalt seostama toimepandud tapmisega; põhjaliku uurimise tulemusel tuvastatakse esmalt need autos viibinud isikud ning seejärel, et need isikud ei olnud toimepandud tapmisega mingilgi määral seotud. Samal ajal viiakse paralleelselt läbi menetlust ka [kaebaja] suhtes, kes teatud ajahetkel tunnistab mõrva toimepanemist, millest ta kohtumenetluses aga loobub. Kuigi ringkonnakohus märkis eelnevalt, et eeluurimisel antud ütlused tuleb tõendikogumist välja arvata, ei takista miski sellise üldise teadmisega siiski opereerida; mõrva toimepanemise tunnistamine oli suuresti ka põhjus, miks [kaebaja] mõrva toimepanijana kohtu alla anti ning sellest teadmisest lähtuvalt viidi läbi ka menetlustoimingud. Mõrva toimepanemise varasemalt tunnistamist ei eitanud ringkonnakohtu istungil ka süüdistatav; on edasise menetluse ja tõendite tervikhindamise küsimus, kas lugeda [kaebaja] kohtus antud ütlusi ja versiooni toimunu kohta tõepäraseks või mitte ning millised tõendid viitavad vaatamata eeluurimisel antud ütluste kõrvalejäämisele otseselt [kaebajale] kui kuriteo toimepanijale.”

49. Ringkonnakohus jätkas üksikasjaliku analüüsiga selle kohta, et kaebaja kohtuistungil antud ütlused olid seotud ja vastuolus teiste lubatavate tõenditega

(faktilised asjaolud, ekspertiisid, sündmuskoha vaatlusprotokollid, tunnistajate ütlused jne). Ringkonnakohus tugines ka kirjale, mille kaebaja kirjutas oma isale arestimajast. Kohus analüüsis kirja põhjalikult ja leidis, et ei ole usutav, et see kirjutati surve all või sihilikult selleks, et see jõuaks ametivõimude kätte. Ringkonnakohus märkis, et kaitse ei olnud taotlenud, et kohtusse kutsutaks J. R. – kaebaja kambrikaaslane, kes oli kaebajale väidetavalt survet avaldanud.

50. Ringkonnakohus soostus osaliselt kaebaja kaebusega, et kohtueelses menetluses rikuti tema kaitseõigust. Kohus märkis, et kriminaalmenetluse seadustikust tuleneb absoluutne nõue, et kaitsja osavõtt on kohustuslik kogu kriminaalmenetlusest, juhul kui isik on pannud kuriteo toime alaealisena, nagu käesolevas asjas. Kummatigi oli kohtueelses menetluses viidud kaks kaebaja kahtlustatavana ülekuulamist läbi ilma kaitsja osavõtuta. Kuna aga ringkonnakohus sedastas eelnevalt, et kohtueelses menetluses antud ütlused on ringkonnakohtu jaoks tervikuna vaatluse alt väljas, siis kaebaja võimaliku kaitseõiguse negatiivsed järeloomid käesoleval juhul enam ei aktualiseeru.

51. 5. jaanuaril 2009 jättis Riigikohus kaebaja kassatsiooni läbi vaatamata.

II. ASJAKOHANE RIIGISISENE ÕIGUS

52. Kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 45 lg 2 p 1 sätestab, et kaitsja osavõtt kogu kriminaalmenetlusest on kohustuslik, kui isik on pannud kuriteo toime alaealisena.

53. KrMS § 54 sätestab, et isik ei või olla kaitsja, kui ta on varem samas või sellega seonduvas kriminaalasjas kaitsnud või esindanud teist isikut, kelle huvid on kaitsealuse huvidega vastuolus. Kohus taandab kaitsja määrusega omal algatusel või kohtumenetluse poolte taotlusel, kui kaitsja ei ole taandunud (§ 55).

54. KrMS § 366 lg 7 sätestab, et teistmise alus on teistetavas kriminaalasjas tehtud kohtuotsuse või -määruse peale Euroopa Inimõiguste Kohtule esitatud individuaalkaebuse rahuldamine Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni või selle protokollrikkumise tõttu, kui rikkumine võis mõjutada asja otsustamist ja seda ei ole võimalik kõrvaldada või sellega tekitatud kahju hüvitada muul viisil kui teistmise kaudu.

ÕIGUSKÜSIMUSED

I. KONVENTSIOONI ARTIKLI 6 LÕIKE 1 JA LÕIKE 3 PUNKTI C VÄIDETAV RIKKUMINE

55. Kaebaja kaebas, et rikuti tema kaitseõigust, kuna tema määratud advokaadil ei lubatud temaga kohtueelse menetluse jooksul kohtuda, kusjuures tema süüdimõistmine põhines selles menetluses kogutud tõenditel. Ta tugines konventsiooni artikli 6 lõikele 1 ja lõike 3 punktile c, mille asjakohane osa on sõnastatud järgmiselt:

„1. Igaühel on [---] temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele [---] kohtumenetlusele [---] kohtus.

[---]

3. Igal kuriteos süüdistataval on vähemalt järgmised õigused:

[---]

c) kaitsta end ise või enda valitud kaitsja abil või saada tasuta õigusabi juhul, kui see on õigusemõistmise huvides vajalik ja süüdistataval pole piisavalt vahendeid õigusabi eest tasumiseks;
[---]"

56. Riik vaidlustas selle väite.

A. Vastuvõetavus

1. Poolte seisukohad

57. Riik märkis, et viimase riigisisese lahendi tegi Riigikohus 5. jaanuaril 2009. Hoolimata asjaolust, et kaebuse koostamise kuupäev on 28. juuni 2009, on väga ebatõenäoline, et see postitati rohkem kui viis päeva enne selle saabumist EIK-i 13. juulil 2009. Kaebuse postitamine 8. juulil 2009 tähendab 6-kuulise tähtaja rikkumist.

58. Lisaks väitis riik, et kaebaja kaitsja, P. Järve, soovib kaitsta pigem enda õigusi kui kaebaja õigusi. Kaebaja kaitsja vahetus toimus kaebaja enda taotlusel ja on kindlaks tehtud, et mingit sundi ei kasutatud. Kriminaalasja toimikus ei olnud midagi, mis oleks vihjanud, nagu oleks kaebaja esitanud kaebuse selle kohta, et tal ei lubatud P. Järvega kohtuda või suhelda või et ta oleks esitanud muid kaebusi teise kaitsja kohta. P. Järve kaebus ei kuulu konventsiooni kaitsealasse ja riik palub EIK-il tunnistada kaebus *ratione materiae* vastuvõetamatuks või ilmselgelt põhjendamatuks.

59. Riik väitis ka, et riigisiseseid õiguskaitsevahendeid ei ole ammandatud. 3. oktoobri 2006 otsusega leidis Advokatuuri juhatus, et kaitsja R. ei olnud eksinud kutse-eeetika vastu. Nimetatud otsust edasi ei kaevatud ja kaitsja tegevuse või määramise kohta ühtki kaebust Advokatuuri aukohtusse ei esitatud.

60. Kaebaja vaidles vastu, et 6-kuulisest tähtajast on kinni peetud. Ta esitas faksiedastuse raporti ja postikviitungi koopia tõendamaks, et kaebus edastati nii faksi kui ka posti teel 4. juulil 2009.

61. Lisaks viitas kaebaja oma kohtus esitatud kaebusele ja antud ütlustele, mille kohaselt oli politseiurija käskinud tal kirjutada taotlus P. Järve kui kaitsja teenustest loobumiseks. Pärast seda, kui P. Järvel lubati jälle tema kaitsjana tegutseda, abistas kaebajat kohtumenetluses P. Järve.

62. Kaebaja väitis, et R. oli menetlusse kaasatud üksnes seetõttu, et riik oli lubanud menetlusnorme eirata. Advokatuurile R.-i kohta kaebuse esitamine ei oleks muutnud neid menetlusnormide rikkumisi, mis olid leidnud aset ajal, kui kaebajat esindas R.

2. EIK-i hinnang

63. Küsimuses, kas 6-kuulisest tähtajast (artikkel 35 lg 1) on kinni peetud, märgib EIK, et toimikus sisalduvad faksiedastuse raportid, postikviitungid ja ümbrikul olev postmark näitavad, et kaebus saadeti tööpoolest faksi ja posti teel 4. juulil 2009. Seega tuleb riigi vastuväide jätta rahuldamata.

64. Lisaks märgib EIK, et P. Järvel on kaebaja nõuetekohane volitus tegutseda kaebaja esindajana EIK-is toimivas menetluses. Seetõttu tuleb tema esitatud

kaebusi pidada esitatuks kaebaja nimel. Lisaks sellele leiab EIK, et kui isikut peetakse vahi all ja ei toimu ühtki kohtumist kaebajat abistama volitatud advokaadiga, on ainuke erinevus perspektiivis, kas kirjeldada olukorda selliselt, et kaitsjal puudus juurdepääs kahtlustatavale või kahtlustataval puudus juurdepääs kaitsjale. Selle tõttu ei nõustu EIK, et kaebus on esitatud pigem P. Järve kui kaebaja huvides. Ka see vastuväide tuleb jätta rahuldamata.

65. EIK leiab veel, et kaebaja kaebuse tuumaks ei ole R.-i tegevus, vaid pigem see, kas kaebaja õigusi rikuti sellega, et ametivõimud väidetavalt takistasid tema kokkusaamist P. Järve kui kaebaja ja/või tema vanemate poolt valitud kaitsjaga. EIK-i arvates esitati see kaebus ametivõimudele piisavas ulatuses ja seetõttu tuleb riigi väide mitteammendamise kohta rahuldamata jätta.

66. EIK märgib, et kaebus ei ole selgelt põhjendamatult konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a tähenduses. EIK märgib veel, et see ei ole vastuvõetamatu ka muudel alustel. Selle tõttu peab kaebuse tunnistama vastuvõetavaks.

B. Sisu

1. Poolte seisukohad

(a) Kaebaja

67. Kaebaja väitis, et rikuti tema kaitseõigust ja et talle ei võimaldatud õiglast kohtumenetlust. Ta väitis, et tema vanemate poolt valitud kaitsjal P. Järvel ei võimaldatud temaga kohtueelses menetluses kohtuda. Tal ei olnud võimalik kaitsjat palgata, samuti puudusid tal selleks vajalikud teadmised; lepingu kaitsjaga olid sõlminud tema vanemad. Kaebaja väitis, et politseiuurijad olid talle survet avaldanud, et ta kirjutaks taotluse P. Järve kui kaitsja teenustest loobumiseks. Talle oli öeldud, et P. Järve ei ole vaba, mis ei vastanud tõeale. Asjaolu, et P. Järve oli kaitsnud kaht teist samas asjas kahtlustatavat, ei olnud oluline. Kui uurija arvates esines huvide konflikt, oleks pidanud alustatama P. Järve taandamise menetlust. Seda aga ei tehtud, kuna selleks puudus alus.

68. Lisaks oli sisutühi argument, et kaebaja ei soovinud P. Järvega kohtuda. Politseiuurija ei olnud suutnud näidata P. Järvele kaebaja taotlust. Peale selle oli kaebaja hiljem soovinud, et teda kaitseks P. Järve. Kaebaja vanemad olid palganud teise kaitsja G., kuid seda mitte seetõttu, et kaebaja ei soovinud oma kaitsjaks P. Järvet, vaid seetõttu, et P. Järvet takistati kaitseülesannete täitmisel. Süüdistataval on õigus mitmele kaitsjale, kuid käesolevas asjas sunniti kaebaja vanemaid palkama veel ühte kaitsjat, kuna esimesel ei lastud oma ülesandeid täita.

69. Kaebaja väitis, et talle oli avaldatud survet anda oma nõusolek, et teda esindaks uurimisasutuse poolt õigusabi korras valitud kaitsja R., kes oli tegutsenud pigem ametivõimude kui kaebaja huvides. Nii ametivõimude kui ka õigusabi korras määratud advokaadi avaldatud survele oli kaebaja kuriteo toimepanemise üles tunnistanud. Vägivaldsed kambrikaaslased olid samuti vihjanud, et kasulik on uurijatega koostööd teha. Kohtus ei olnud kaebaja süüd tunnistanud. Kuigi ringkonnakohus oli otsustanud, et maakohus ei oleks tohtinud tugineda kaebajalt kohtueelses menetluses saadud tõenditele, oli ringkonnakohus ise tuginenud sellele „üldisele teadmisele” ning viidanud kaebaja süü ülestitamistamisele enne kohtumenetlust.

(b) Riik

70. Riik rõhutas kohe alguses, et ei ole asjakohane tõstatada küsimust selle kohta, kas kaebaja oli suuteline kaitsma ennast oma vanemate valitud õigusabi kaudu, kuna täiskasvanud inimesena oli kaebajal õigus valida endale ise advokaat.

71. Riigi arvates oli kaebaja kaitseõigus tagatud ja talle oli võimaldatud õiglane kohtumenetlus. Riik rõhutas, et kaebajal oli esialgu olnud kasu oma õigusabi korras määratud kaitsjast R.-ist. Seejärel olid kaebaja vanemad organiseerinud kaebaja lepinguliseks kaitsjaks P. Järve. Kuna P. Järve oli olnud ka kahe teise samas asjas kahtlustatava kaitsja, oli kaebaja loobunud tema teenustest, sest mõistis, et nimetatud olukord ei ole kooskõlas tema huvidega. Kaebaja oli nii kirjalikult kui suuliselt väljendanud mitmele isikule soovi loobuda P. Järve kui kaitsja teenustest. Seejärel määrati tema kaitsjaks õigusabi korras jälle R. Hiljem olid kaebaja vanemad korraldanud nii, et lepingulise kaitsja ülesanded võttis üle G. Riik leidis, et ülaltoodud selgitusest nähtub selgelt, et kuna kaebaja vanemate sooviks oli, et nende poega kaitseks lepinguline kaitsja ja kuna nad olid austanud kaebaja soovi, et kaitsjaks ei oleks P. Järve, olid nad sõlminud uue kliendilepingu teise lepingulise kaitsjaga. Kaebaja oli taas kord nõustunud P. Järvega oma kaitsjana pärast seda, kui kriminaalmenetlus P. Järve teiste klientide suhtes lõpetati.

72. Riik märkis, et mõlemad lepingulised kaitsjad olid menetlusse kaasatud kaebaja vanemate algatusel. Kaitsjate osalemine oli olnud tagatud, kui kaebaja oli nende osalemist soovinud. Muudel ajavahemikel oli kaebaja kaitse olnud õigusabi korras määratud kaitsja näol tagatud. Riik leidis, et ametivõimud ei saanud keelata kaebajal tema vanemate valitud kaitsja teenustest loobuda, kuna see oleks olnud vastuolus konventsiooniga tagatud kaitseõigusega.

73. Riik väitis, et erinevate kaitsjate osalemine ei olnud mõjutanud kaebaja kaitseõigust ega kaitsetaktikat. Kaebaja oli oma süüd tunnistanud nii kaitsjate R.-i ja P. Järve osalemise ajal (7. ja 10. augustil 2006 ning 20. detsembril 2006) kui ka siis, kui tal ei olnud kaitsjat (1. ja 11. detsembril 2006). Samuti ei olnud kaebaja tunnistanud süüd kõikide kaitsjate juuresolekul (19. juulil 2006, kui kaitsjaks oli R.; 28. augustil 2008, kui kaitsjaks oli G.; ja kohtumenetluses, kui kaitsjaks oli P. Järve).

74. Riik rõhutas, et kriminaalmenetluse ajal ei olnud kaebaja esitanud ühtki kaebust kaitsja R.-i ega G. vastu. Samuti ei olnud ta esitanud ühtki kaebust uurijate või prokuröride vastu. Riigi arvates on inimõiguste kohtusse esitatud kaebus seotud P. Järve pretensioonidega, et tal ei lubatud kaebajat kaitsta. Riik väitis, et sellised pretensioonid on vastuolus kaebaja pretensioonidega, ning palus EIK-il lahendada asi kaebaja avalduste alusel.

75. Riigi väitel oli üheselt selge, et kaebaja ei soovinud, et P. Järve jätkaks tema kaitsjana ning samuti ei soovinud ta P. Järvet oma otsusest isiklikult teavitada. Selle põhjus – võimalik huvide konflikt – oli selge ja loogiline. Mis puudutab ametivõimude keeldumist lubada P. Järvel kaebajaga kohtuda, et selgitada isiklikult välja kaebaja tegelik soov, märkis riik, et kaitsjal ei olnud õigust nõuda kohtumist isikuga, kes oli tema teenustest loobunud. Ametivõimud ei saanud sundida kaebajat kohtuma P. Järvega, keda ta oma kaitsjaks enam ei pidanud. Riik märkis, et ei R. ega G. olnud kaevanud, et neil ei lastud kaebajaga kohtuda.

76. Riigi järelduse kohaselt oli kaebajale võimaldatud õiglane kohtumenetlus.

Lisaks erinevates menetlustes esitatud kaebustele toodi kriminaalmenetluses kõigis kolmes astmes esile ka kaebused kaebaja kaitseõiguse väidetava rikkumise kohta. Peale selle oli Tallinna Ringkonnakohus arvanud tõendikogumist välja kaebaja eeluurimisel antud ütlused. Neid tõendeid ei olnud otsuse tegemisel arvestatud.

2. EIK-i hinnang

(a) Üldpõhimõtted

77. EIK kordab, et kuigi artikli 6 peamine eesmärk kriminaalmenetlust puudutavas osas on tagada õiglane kohtumenetlus kohtus, mis on pädev otsustama kriminaalsüüdistuse üle, ei saa järeldada, et artikkel ei kohalduks kohtueelses menetluses. Seega artikkel 6, eriti selle lõige 3, võib olla asjakohane, enne kui asi saadetakse kohtusse ja niivõrd, kuivõrd satub tõsise kahtluse alla see, kas kohtumenetlus on õiglane, kuna esialgu puudus kooskõla selle sätetega (vt *Salduz* vs. *Türgi* [suurkoda], nr 36391/02, punkt 50, EIK 2008; *Öcalan* vs. *Türgi* [suurkoda], nr 46221/99, punkt 131, EIK 2005-IV; ning *Imbrioscia* vs. *Šveits*, 24. november 1993, punkt 36, seeria A nr 275).

78. EIK kordab täiendavalt, et kuigi iga kriminaalsüüdistuse saanud isiku õigus tõhusale kaitsele vajadusel ametlikult määratud advokaadi kaudu ei ole absoluutne, on see õiglase kohtumenetluse üks peamistest tunnustest (vt *Salduz*, eespool viidatud, punkt 51; *Dembukov* vs. *Bulgaaria*, nr 68020/01, punkt 50, 28. veebruar 2008; ning *Poitrinol* vs. *Prantsusmaa*, 23. november 1993, punkt 34, seeria A nr 277-A).

79. EIK on järjepidevalt käsitlenud juurdepääsu advokaadile varajases staadiumis enese inkrimineerimise välistamise privileegi menetlusgarantiina ja peamise kaitsemeetmena väärkohtlemise vastu, märkides, et süüdistatav on eriliselt haavatav menetluse algusjärgus, kui ta seatakse vastamisi nii olukorrast tuleneva stressi kui ka järjest keerulisemaks muutuvate kriminaalõigust reguleerivate õigusaktidega. Selle õiguse kasutamise mis tahes erandeid tuleb selgelt piiritleda ja nende kohaldamisele tuleb seada ajalised piirangud. Need põhimõtted on eriliselt vajalikud tõsiste süüdistuste korral, kuna just raskemate karistuste eel tuleb demokraatlikus ühiskonnas võimalikult suures ulatuses tagada, et austataks õigust õiglasele kohtumenetlusele (vt *Salduz*, eespool viidatud, punkt 54, ja *Leonid Lazarenko*, nr 22313/04, punkt 50, 28. oktoober 2010, punkt 50).

80. Eespool nimetatud kaitseõiguse ja enese inkrimineerimise välistamise privileegi põhimõtted on üldtunnustatud rahvusvahelised inimõiguste standardid, mis moodustavad õiglase kohtumenetluse kontseptsiooni tuuma. Nende põhjendus on eelkõige seotud süüdistatava kaitsmisega ametivõimude poolt sunni väärarvitamise eest. Samuti annavad need oma osa kohtuvigade ennetamise ja artikli 6 eesmärkide saavutamisse, eriti võrdsuse tagamise uurimisasutuste või prokuratuuri ja süüdistatava vahel (vt *Salduz*, eespool viidatud, punkt 53; *Bykov* vs. *Venemaa* [suurkoda], nr 4378/02, punkt 92, edasiste viidetega; *Pishchalnikov* vs. *Venemaa*, nr 7025/04, punkt 68, 24. september 2009; ning *Leonid Lazarenko*, eespool viidatud, punkt 51). Eelkõige õiguse ennast mitte süüstada eelduseks on, et prokuratuur püüab

kriminaalasjas tõendada oma süüdistust süüdistatava vastu, tuginemata tõenditele, mis on hangitud sunnimeetodite või süüdistatava tahte allasurumise kaudu (vt *Jalloh vs. Saksamaa* [suurkoda], nr 54810/00, punkt 100, EIK 2006-IX, edasiste viidetega).

81. Viimaseks kordab EIK, et ei ole tema ülesanne tegeleda fakti- või kohtuvigadega, mille on väidetavalt teinud riigisisene kohus, välja arvatud juhul, kui need vead võivad olla rikkunud konventsiooniga kaitstud õigusi ja vabadusi ning ka siis üksnes rikkumise ulatuses (vt näiteks *Jalloh*, eespool viidatud, punkt 94). Kuigi konventsiooni artikkel 6 tagab õiguse õiglasele kohtumenetlusele, ei kehtesta see eeskirju tõendite lubatavuse kohta ega tõendite hindamise kohta, mida seetõttu reguleerivad peamiselt riigisisised õigusaktid ja riigisisised kohtud (vt muu hulgas *Schenk vs. Šveits*, 12. juuli 1988, punktid 45 ja 46, seeria A nr 140, ning *Garcia Ruiz vs. Hispaania* [suurkoda], nr 30544/96, punkt 28, EIK 1999-1).

(b) Eespool nimetatud põhimõtete kohaldamine käesolevas kohtuasjas

82. EIK märgib, et kaebaja peamised kaebused võib välja tuua järgmiselt: kaebaja enda valitud kaitsjal ei lubatud temaga kohtuda ja teda survestati kaitsja teenustest loobuma, õigusabi korras määratud advokaat teenis pigem ametivõimude kui kaebaja huve, kaebaja süüdimõistmine põhines kohtueelses menetluses hangitud tõenditel, rikkudes kaebaja kaitseõigust, ning kuigi ringkonnakohus tunnistas need tõendid lubamatuks, tugines ta neile ikkagi.

83. EIK märgib, et poolte vahel puudub vaidlus asjaolu kohta, et kaebaja enda valitud kaitsjal P. Järvel ei õnnestunud kaebajaga 7. augustil 2006 ega järgnevatel kuudel kohtuda. Riigi sõnul oli kaebaja loobunud P. Järve teenustest omal tahtel. Kaebaja väitel olid uurijad avaldanud talle survet kirjutada loobumistaotlus vastu tema tahtmist.

84. EIK märgib, et kriminaaltoimikus olevad dokumendid sisaldavad P. Järve teenustest loobumise kohta järgmist informatsiooni. Mis puudutab kaebaja loobumisotsuseid, on olemas 7. augusti 2006 kuupäevaga kaks erinevalt sõnastatud teksti, milles kaebaja loobus P. Järve teenustest ning avaldas, et soovib oma kaitsjaks õigusabi korras määratud kaitsjat R.-i (vt punkt 15 ülal). Kriminaaltoimikus on ka politseiuurija 7. augusti 2006 korraldus, millega anti kaebajale õigusabi ja määrati R. tema kaitsjaks (vt punkt 16 ülal), ning õigusabi taotlemise ankeet, mille kaebaja täitis 8. augustil 2006, kinnitades, et soovib oma õigusabi korras määratud kaitsjaks R.-i (vt punkt 19 ülal).

85. Lisaks väitis R. oma Advokatuuri juhatusele esitatud selgituses, et 7. augustil 2006 oli kaebaja talle öelnud, et soovib loobuda P. Järve kui kaitsja teenustest, kuna P. Järve esindab ka kaht teist kriminaalasjas kahtlustatavat (vt punkt 29 ülal). See selgitus on kooskõlas informatsiooniga vastuseks P. Järve kaebusele koostatud Riigiprokuratuuri otsuses, milles on kirjas, et kaebajale selgitati, et tema ütluste ja teiste kahtlustatavate ütluste vahel on vastuolu ja et esile on kerkinud küsimus, kas P. Järve saab nõuetekohaselt tegutseda kaebaja kaitsjana. Seejärel oli kaebaja otsustanud jätkata R.-i kui oma kaitsjaga (vt punkt 30 ülal). P. Järve kohaselt oli G. (kaebaja teine eraviisiliselt palgatud kaitsja) talle öelnud, et kaebaja oleks tahtnud, et P. Järve jätkaks tema kaitsjana, kuid talle oli öeldud, et P. Järve ei ole vaba (vt punkt 36 ülal). Samuti väitis kaebaja riigisiseses kohtumenetluses, et uurija oli käskinud tal need

loobumisavaldused kirjutada (vt punkt 46 ülal).

86. EIK on võtnud arvesse riigi seisukohta, mille kohaselt kaebajal kui täiskasvanud inimesel oli õigus valida endale kaitsja, samuti oli tal õigus loobuda oma vanemate palgatud kaitsja teenustest ning ametivõime ei saa süüdistada selles, et nad ei sundinud kaebajat kohtuma advokaadiga, kelle kohta ta oli öelnud, et ei soovi teda näha. Ilmselt oli kaebaja vanemate sooviks, et teda kaitseks eraviisiliselt palgatud kaitsja. Kui kaebaja loobus P. Järve kui kaitsja teenustest, sest ta tahtis advokaati, kes ei esindaks teisi kahtlustatavaid, palkasid ta vanemad teise advokaadi. Vahepeal abistas kaebajat R., kes oli alguses olnud tema õigusabi korras määratud kaitsja. Hiljem, kui teised kahtlustatavad langesid ära, ei olnud enam ühtki takistust, miks P. Järve ei võiks kaitsjana jätkata. EIK märgib siinkohal, et kaebaja ei esitanud ühtki kaebust R.-i tegutsemise kohta kaitsjana ning puudub igasugune teave, nagu ta oleks tahtnud esitada kaebusi R.-i või hiljem G. vahendusel selle kohta, et uurijad avaldasid talle survet kas P. Järve teenustest loobumiseks või tapmise ülestunnistamiseks. Samuti märgib EIK, et ei ole esitatud ühtki süüdistust kaebaja väärkohtlemise kohta.

87. Samal ajal on EIK võtnud arvesse ka kaebaja väiteid, mille kohaselt avaldasid uurijad talle survet, et teda esindaks R. ja et ta tunnistaks kuriteo toimepanemise üles. P. Järve prokurörile esitatud kaebuses märgiti, et kaebaja sõnul olid uurijad talle öelnud, et ta pannakse käeraudadesse, viiakse sündmuskohta ja pannakse tapmist üles tunnistama (vt punkt 23 ülal). Kohtuistungil ja oma apellatsioonis väitis kaebaja, et uurijad olid talle öelnud, et ta viiakse teise arestimajja ja pannakse ühte kambrisse vägivaldsete kinnipeetavatega (vt punktid 42 ja 46 ülal). Samuti väitis ta, et ta kambrikaaslane oli avaldanud talle survet oma vanematele kirja kirjutamiseks (vt punkt 42 ülal) ning isegi ähvardanud teda noaga ja nõudnud, et ta tunnistaks end süüdi (vt punkt 46 ülal).

88. EIK leiab, et ei ole täiesti selge, millistel asjaoludel kaebaja P. Järve teenustest loobus. On raske seletada, miks kaebaja loobus P. Järve teenustest kaitsjana esmaspäeval, 7. augustil 2006, pärast seda, kui nad olid reedel, 4. augustil 2006 kokku leppinud, et P. Järve külastab teda esmaspäeval, mida P. Järve tõepoolest üritas teha.

89. EIK märgib ka, et ühte 7. augusti 2006 loobumisotsustest on mitmeti tõlgendatud. Selle sõnastus (vt teise loobumisotsuse teksti punktis 15 ülal) näib viitavat kaebaja poolt toime pandud kuriteole, samas tuleneb R.-i Advokatuuri juhatausele antud selgitustest, et kaebaja ei olnud soovinud, et P. Järvet teavitataks tema teenustest loobumisest (vt punkt 29 ülal). Hoolimata loobumisotsuse teksti tõlgendusest on fakt see, et P. Järvet ei teavitatud tema teenustest loobumisest ja tal ei olnud võimalik kindlaks teha, kas loobumine oli kaebaja vaba tahe.

90. Kuigi kaebaja ei ole esitanud tõendeid, näiteks arestimaja külaliste nimekirja koopiat, et tõendada oma väiteid uurijate poolt talle avaldatud surve kohta (vrd *Pavlenko vs. Venemaa*, nr 42371/02, punkt 111, 1. aprill 2010), võib ametlikest dokumentidest järeldada, et kaebaja ja uurijate vahel pidid kaitsja juuresolekuta toimuma teatud protokollimata vestlused, mille käigus kaebajale selgitati, et oleks mõistlik loobuda P. Järve teenustest kaitsjana (vt punkt 30 ülal). Kuigi vastab tõele, et õigus olla esindatud enda valitud kaitsja poolt ei ole absoluutne õigus ja süüdistatava soove võib eirata, kui see on asjakohastel ja mõjuvatel põhjustel õigusemõistmise huvides vajalik (vt *Croissant vs. Saksamaa*, 25. september 1992, punkt 29, seeria A nr 237-B), märgib EIK, et isegi kui

P. Järve eeldatav huvide konflikt oleks olnud tema asendamise aluseks, ei rakendatud käesolevas asjas kaitsja taandamiseks ametlikku menetlust, mis on huvide konflikti puhuks sätestatud KrMS-i §-des 54 ja 55 (vt punkt 53 ülal). Selles menetluses oleks kaitsja saanud esitada oma seisukoha ja veenduda, et kaebajale ei ole survet avaldatud ning kohus oleks asja sõltumatult ja erapooletult uurinud ning otsustanud, kas kaitsja tuleb huvide konflikti tõttu taandada. Samuti oleks võidud kõik toimingud ja otsused nõuetekohaselt dokumenteerida, et vältida kahtlusi lubamatu surve avaldamises. EIK leiab, et selle asemel tugineti käesolevas asjas mitteametlikule praktikale, mis tekitab muret kaebaja kaitseõiguse ja enese vastu tunnistamata jätmise õiguse austamise üle (protokollimata vestluste või mitteametliku ülekuulamise kohta vt võrdluseks *Titarenko vs. Ukraina*, nr 31720/02, punkt 87, 20. september 2012, ja *Pavlenko, loc. cit.*). Lisaks märgib EIK, et käesolevas asjas ei valinud õigusabi korras määratud kaitsjat mitte Advokatuur, vaid politseiuurija.

91. Edasi märgib EIK, et on arusaamatu, miks viidi 7. augustil 2006 menetlustoimingud läbi nii kiiresti. Näib, et uurimine jätkus kohe pärast seda, kui kaebaja oli loobunud P. Järve teenustest: kaebaja ülekuulamine algas kl 20.05 ja sellele järgnenud ütluste olustikuga seostamine kestis peaaegu kuni südaööni (vt punkt 17 ülal). Selle taustainformatsiooni valguses ei tundu, et kaebaja väited uurija poolt avaldatud surve kohta oleksid kohatud.

92. EIK peab oluliseks asjaolu, et kaebaja oli tapmise toimepanemise ajal seitsmeteistkümneaastane. Oma artikliga 6 seotud praktikas on EIK leidnud, et kui kriminaalsüüdistus esitatakse lapse vastu, on oluline, et temaga tegeletaks viisil, mis arvestab täielikult tema vanuse, küpsusastme ning intellektuaalsete ja emotsionaalsete võimetega ning et võetaks meetmeid, mis aitavad tal menetlusest aru saada ja selles osaleda (vt *Panovits vs. Küpros*, nr 4268/04, punkt 67, 11. detsember 2008, ja *T. vs. Ühendkuningriik* [suurkoda], nr 24724/94, 16. detsember 1999, punkt 84). Alaealise süüdistatava õigus tõhusale osalemisele oma kriminaalasja kohtumenetluses nõuab, et ametivõimud tegeleksid temaga täielikult, arvestades tema haavatavust ja võimeid tema kriminaaluurimise kaasamise esimestest etappidest alates ning eelkõige politseis ülekuulamise ajal. Ametivõimud peavad võtma meetmeid, et vähendada võimalikult suures ulatuses tema hirmu- ja alaväärsustunnet (vt *Panovits, loc. cit.*, ning *mutatis mutandis T. vs. Ühendkuningriik*, eespool viidatud, punkt 85) ning tagama, et alaealine süüdistatav saab täielikult aru uurimise olemusest, sellest, mis on tema jaoks kaalul, sealhulgas võimaliku karistuse tähendusest ja oma kaitseõigusest ning eelkõige oma õigusest vaikida (vt *Panovits, loc. cit.*, ja *mutatis mutandis, S.C. vs. Ühendkuningriik*, nr 60958/00, punkt 29, EIK 2004-IV). Kuigi käesolevas asjas sai kaebaja kaheksateistkümneaastaseks kolm nädalat enne vahi alla võtmist, leiab EIK, et põhjused, miks alaealisi peab eriliselt kohtlema – nt isiku küpsusaste ning intellektuaalsed ja emotsionaalsed võimed – ei lakka kohe täisealiseks saamisel. Seetõttu võivad nendel teguritel põhinevad kaalutlused osaliselt säilitada oma asjassepuutuvuse, kuigi nende tähtsus ajaga vähenes. Sellise lähenemisega on kooskõlas Eesti seadused, mille kohaselt kaitsja osavõtt kogu kriminaalmenetlusest on kohustuslik, kui isik on pannud kuriteo toime alaealisena (vt punkt 52 ülal), isegi kui nimetatud isik sai järgneva menetluse jooksul täisealiseks.

93. Arvestades eeltoodut, eelkõige seda, et ametivõimud ei alustanud ametlikku menetlust kaitsja taandamiseks olukorras, kus esinevad kahtlused kaitsja huvide konflikti kohta ning et ametivõimud tuginesid selle asemel

mitteametlikele vestlustele kaebajaga, arvestades ka kaebaja noorust ja nähtavat ebastabiilsust, mille tõttu määrati talle kahel korral psühhiaatiline ja psühholoogiline ekspertiis, ning süüdistuse tõsidust, ei ole EIK veendunud, et kaebaja soovi vahetada välja tema enda (tema vanemate) poolt valitud kaitsja saab käesoleva asja tingimustes pidada siiraks. EIK leiab, et rikuti kaebaja õigust kaitsta ennast enda valitud õigusabi pakkuja kaudu. Eeltoodu alusel ei pea EIK vajalikuks täiendavalt käsitleda küsimust, et kohtueelse menetluse hilisemas etapis kuulati kaebajat kaks korda üle ilma kaitsja juuresolekuta.

94. EIK tuletab siinkohal meelde, et artikli 6 lõike 3 punktis c sätestatud tagatised on nimetatud sätte lõikes 1 ette nähtud õiguse õiglasele kohtumenetlusele spetsiifilised aspektid, mida peab võtma arvesse hindamisel, kas menetlus oli õiglane. Lisaks peab EIK artikli 6 lõike 1 alusel eelkõige hindama, kas kriminaalmenetlus oli üleüldiselt õiglane (vt *mutatis mutandis Al-Khawaja ja Tahery vs. Ühendkuningriik* [suurkoda], nr 26766/05 ja 22228/06, punkt 118, EIK 2011, ning *Taxquet vs. Belgia* [suurkoda], nr 926/05, punkt 84, EIK 2010, mõlemad edasiste viidetega). EIK on võtnud arvesse ka seda, et kaebaja eeluurimisel antud ütlusi kasutati tema kaitseõigusi rikkudes. EIK märgib, et puudub vaidlus selle üle, et maakohus kasutas neid tõendeid kaebaja vastu. Pärast seda, kui ringkonnakohus oli leidnud, et maakohus ei oleks tohtinud tugineda kaebaja poolt eeluurimisel antud ütlustele, arvas ringkonnakohus kõik sellised ütlused tõendikogumist välja. Kuid ülejäänud tõendeid analüüsidis leidis ringkonnakohus, et kaebaja süüdimõistmine oli ikkagi õige.

95. EIK märgib siinkohal, et hoolimata kaebaja eeluurimisel antud ütluste väljaarvamisest leidis ringkonnakohus, et miski ei takista sellise „üldise teadmise“ opereerimist. Lisaks märkis ringkonnakohus, et tapmise ülestunnistamine oli suures osas olnud põhjus, miks kaebaja oli tapmises süüdistatuna kohtu alla antud, ja uurimistoimingud viidi läbi selle teadmise alusel (vt punkt 48 ülal).

96. EIK leiab, et eeluurimisel antud ütluste tõendikogumist väljaarvamine näitab, kui tähtsaks peab ringkonnakohus kahtlustatava kaitseõiguse tagamist menetluse algusjärgust alates. Kuigi rikutud tõendeid kui selliseid võib edasisest menetlusest välja jätta, näitas ringkonnakohtu otsus käesolevas asjas, et kaitseõiguse rikkumise tagajärgi ei olnud täielikult likvideeritud.

97. Eeltoodud kaalutlustel jõudis EIK järeldusele, et kaebaja kaitseõigust kahjustati pöördumatult, kuna tal ei olnud võimalik ennast kaitsta enda valitud õigusabi osutaja vahendusel.

Seetõttu on rikutud konventsiooni artikli 6 lõiget 1 ja lõike 3 punkti c.

II. MUUD KONVENTSIOONI VÄIDETAVAD RIKKUMISED

98. Lisaks kaebas kaebaja, et tema vastu esitatud süüdistused ja kohtuotsused olid liiga üldised ja et kohtuotsused ei olnud piisavalt põhistatud ning neis ei käsitletud korralikult kaitseargumente. Lisaks konventsiooni artikli 6 lõigetele 1 ja 3 tugines ta ka artikli 6 lõikele 2 ning artiklitele 13 ja 17.

99. Võttes arvesse kõiki EIK-i käsutuses olevaid materjale ja nende kaebuste kuulumist EIK-i jurisdiktsiooni, leiab EIK siiski, et nimetatud sätteid ei ole rikutud. Eeltoodust tulenevalt tuleb kaebuse see osa kui ilmselgelt põhjendamatu jätta konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a ja lõike 4 kohaselt läbi vaatamata.

III. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

100. Konventsiooni artikkel 41 sätestab:

„Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle protokolle on rikutud ja konventsiooniosalise õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajaduse korral määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse.”

101. Riik väitis, et kaebaja võib esitada oma kahju hüvitamise ja õigusabikulude hüvitamise nõuded riigisisestele ametivõimudele, juhul kui tema kohtuasja uurimist alustatakse uuesti pärast seda, kui EIK on leidnud, et rikuti tema konventsiooniga tagatud õigusi. Alternatiivina võib kaebaja nõuda kahju hüvitamist riigivastutuse seaduse alusel.

102. EIK on juba leidnud, et kui pärast riigisiseste õiguskaitsevahendite tulutut ammendamist enne konventsiooniga ette nähtud institutsioonidele kaebuse esitamist oma õiguste rikkumise kohta peab ohver tegema seda ka teist korda, enne kui ta võib saada EIK-ilt õiglase hüvitise, ei ole konventsiooniga kehtestatud menetluse kogupikkus kooskõlas inimõiguste tõhusa kaitse kontseptsiooniga. Selline nõue viiks olukorrani, mis ei vasta konventsiooni eesmärgile (vt *Oğur vs. Türgi* [suurkoda], nr 21594/93, punkt 98, EIK 1999-III, ning *De Wilde, Ooms ja Versyp vs. Belgia* (artikkel 50), 10. märts 1972, punkt 16, seeria A nr 14).

103. Seetõttu leiab EIK, et ta peab tegema otsuse kaebaja õiglase hüvitise nõude kohta.

A. Kahju

104. Kaebaja nõudis mittevaralise kahju hüvitamiseks mõistlikku summat.

105. Riik leidis, et nõue on ebamäärane ja põhjendamatu ning palus EIK-il jätta see rahuldamata.

106. Võttes arvesse kõiki käesoleva asja asjaolusid, nõustub EIK, et kaebaja kandis mittevaralist kahju, mida ei saa hüvitada üksnes rikkumise tuvastamisega. Õiglasel alusel hinnates määrab EIK kaebajale 4500 eurot mittevaralise kahju eest ning sellele lisanduvad võimalikud maksud.

107. Lisaks märgib EIK, et kui kohus on mõistnud isiku süüdi menetluses, mis ei vastanud konventsioonis sätestatud õiglase menetluse nõudele, nagu juhtus käesolevas asjas, on rikkumise kohaseks hüvitamiseks põhimõtteliselt kohtuasja taasläbivaatamine, selle uurimise uuesti alustamine või teistmine, kui kaebaja seda taotleb (vt *KrMS § 366 lg 7*, mis on kokku võetud punktis 54 ülal; vt ka näiteks *Goldmann ja Szénászky vs. Ungari*, nr 17604/05, punkt 33, 30. november 2010, ning *Vusić vs. Horvaatia*, nr 48101/07, punkt 58, 1. juuli 2010).

B. Kulud

108. Kaebaja nõudis 2700,78 eurot riigisiseses menetluses kantud kulude katteks ja 120,76 eurot EIK-is toimuva menetlusega seotud tõlkimiskulude katteks. Kaebaja esitas asjakohased arved. Kaebaja tuletas ka meelde, et ta nõudis EIK-ile kaebuse esitamisega seotud õigusabikulude hüvitamist juba oma esimeses kaebuses EIK-ile. Seda nõuet ükski dokument ei toetanud.

109. Riik leidis, et õigusabikulused kanti vaid riigisiseses menetluses ja EIK ei peaks neid hüvitama. Osutatud õigusabiteenuseid ei ole täpsustatud, mistõttu ei saa hinnata nende asjassepuutuvust ega mõistlikkust.

110. EIK-i praktika kohaselt on kaebajal õigus kulude hüvitamisele vaid siis, kui on tõendatud, et need on ka tegelikult ja põhjendatult kantud ning mõistlikus summas. See võib hõlmata riigisiseses menetluses tegelikult ja põhjendatult kantud õigusabikulused, et ennetada või hüvitada konventsiooni rikkumist (vt näiteks *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) vs. Ühendkuningriik*, nr 11002/05, punkt 58, 27. veebruar 2007, ja *King vs. Ühendkuningriik*, nr 13881/02, punktid 52 ja 53, 16. november 2004).

111. Võttes arvesse EIK-i käsutuses olevaid dokumente ja eespool toodud kriteeriume, leiab EIK käesolevas asjas, et on mõistlik määrata kõikide kulude katteks hüvitis summas 2821,54 eurot ja sellele lisanduvad võimalikud maksud.

C. Viivis

112. EIK peab kohaseks viivise määra seostamist Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmääraga, suurendatuna kolme protsendipunkti võrra.

EELTOODUST LÄHTUDES KOHUS ÜHEHÄÄLSELT

1. *tunnistab* kaebuse kaebaja kaitseõiguse väidetava rikkumise kohta vastuvõetavaks ning muud kaebused vastuvõetamatuks;
2. *leiab*, et on rikutud konventsiooni artikli 6 lõiget 1 ja lõike 3 punkti c;
3. *leiab*,
 - (a) et vastustajariik peab kaebajale maksma kolme kuu jooksul kohtuotsuse jõustumise päevast konventsiooni artikli 44 lõike 2 kohaselt alljärgnevad summad:
 - (i) 4500 (neli tuhat viissada) eurot ja sellele lisanduvad võimalikud maksud mittevaralise kahju eest;
 - (ii) 2821,54 eurot (kaks tuhat kaheksasada kakskümmend üks eurot ja viiskümmend neli senti) ning sellele lisanduvad võimalikud maksud kulude katteks;
 - (b) et eespool nimetatud kolmekuulise tähtaja lõpu ja tasumise vahelise aja eest tuleb eespool nimetatud summadelt maksta lihtviivist määra järgi, mis vastab Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmäärale, suurendatuna kolme protsendipunkti võrra;
4. *jätab* rahuldamata kaebaja ülejäänud õiglase hüvitise nõude.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 30. mail 2013 kohtureeglite 77. reegli lõigete 2 ja 3 kohaselt.

André Wampach
Osakonna sekretäri asetäitja

Isabelle Berro-Lefèvre
Esinaine